

“देशाच्या विकासात बालकांना माध्यान्ह भोजन एक आधार”

“Mid-Day Meals for Children Help the Development
 Of The Nation”

प्रा.वन्दना एन. वैदय

अधिव्याख्याता

कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालय,

तुकुम, चंद्रपुर.

जगातील सर्वात मोठी शालेय पोषण आहार योजना असलेली ही योजना सरकारी, खाजगी अनुदानित शाळा, तसेच शिक्षण हमी योजनेच्या केंद्रातील प्राथमिक शाळातील विद्यार्थ्यांना लागू आहे. हि योजनाच मुळात खालील उद्दिष्टांवर आधारित आहे

1. विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षण अधिक आनंददायी करणे.
2. विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक संस्थेस प्रवेश वाढविणे.
3. शैक्षणिक संस्थेतील बालकांचा उपस्थिती कायम ठेवणे.
4. शैक्षणिक संस्थेतील बालकांच्या गळतीचे प्रमाण कमी करणे.
5. बालकातील कुपोषण रोखणे.
6. अधिक दृष्ट्या दुर्बल घटकातील तसेच निम्नस्तरातील मुलांमध्ये शैक्षणिक संस्थे विषयी आकर्षण वाढविणे.
7. महीलांना रोजगार मिळवून देणे तसेच महीलांना सक्षम करणे.

इ.स. 1960 साली तामिलनाडु चे तत्कालीन मुख्यमंत्री के.कामराज यांनी हि योजना सुरु केली त्यानंतर 1982 मध्ये तामिलनाडु चे मुख्यमंत्री डॉ. एम.जी.रामचंद्रन यांनी या मध्यान्ह भोजन योजनेची व्याप्ती वाढली तसेच 1995 पासून ही योजना लागू केली याचाच परीणाम ओडीसा येथे 1995 पासून ही योजना लागू केली याचाच परीणाम म्हणजे शाळातील पटसंख्या वाढली शाळेतील गळती ही कमी झाली तत्कालीन पंतप्रधान नरसिंहराव यांनी या मध्यान्ह भोजन योजने चे कौतुक करून ती देशभर राबविण्यास सुचविले महाराष्ट्रात या योजनेची सुरुवात 15 ऑगस्ट 1995 सुरु झाली. इ.स. 21 नोव्हें 2001 रोजी सुप्रिम कोर्टाने आदेश दिला की “सरकारी आणि अनुदानित प्राथमिक शाळातील विद्यार्थ्यांना सरकार तर्फे शिजलेले अन्न देण्यात यावे” मुळे मध्यान्न भोजन हि योजना कायदेशीर बंधन झाले. व 2001 नंतर तिची व्याप्ती खऱ्या अर्थाने लागू झाली.

मध्यान्ह भोजन योजनेची अंमलबजावणी

वरील मध्यान्ह भोजन योजनेची अंमलबजावणी ग्रामीण भागात शैक्षणिक समिती तर खाजगी अनुदानित शाळांमध्ये व्यवस्थापन समितीकडे जबाबदारी आहे. भारतीय अन्न महामंडळा मार्फत तांदळाचा ठराविक कोटा जिल्हा पुरवठा अधिकाऱ्याला दिला जातो. धान्याची मागणी विभागीय शिक्षण अधिकाऱ्याकडून तहसिलदारांकडे आणि जिल्हा पुरवठा अधिकाऱ्याकडे शाळेच्या पटसंख्येनुसार 30 सप्टेंबर ला ठरते शाळेच्या रजिस्टरला तांदळाचा वार्षिक वापर नोंदविला जातो. ग्रामीण भागात शिक्षणसमित्यांकडून आणि शहरभागात पालीकांकडून अन्न शिजवणाऱ्या एजन्सीची नेमणूक केले जाते. शक्यतो महिला बचत गट, गरजू महीला, स्वयंसेवी संस्था यांच्याकडे हे काम दिले जाते. केंद्रातर्फे भाज्या, डाळी कडधान्ये तसेच इतर अन्न घटकांसह शिजविण्यासाठी अनुदान दिले जाते यांत खिचडी वरणभात इडली सांबर, तांदळाची खिर पुलाव आदी पदार्थ साप्ताहिक वेळापत्रकानुसार बनविले जातात.

योजनेचा हेतू चांगला आहे. भ्रष्टाचार रोखल्यास मुलांना या योजनेचा खूप फायदा होईल परंतु बहुतांश सरकारी योजनांप्रमाणेच या योजनेला ही भ्रष्टाचाराची कीड लागलीच अधिकारी आणि शाळा कर्मचाऱ्यांनी संगनमताने धान्य विकण्याचे, अन्नधान्य शिक्षकांनीच हडप करण्याचे प्रकार दिल्लीपासून वार्जिलिंगपर्यंत घडले, बिहार मधील घटनेत मात्र देशभरातील पालकवर्ग चिंतातूर झाला. काही पालकांचा तीव्र प्रतिक्रियाही आल्यात नकोच ते सरकारी जेवण, त्यापेक्षा आम्ही जमेल तसा डबा मुलांना देवु, असे विष खाण्यापेक्षा घरची चटणी भाकरी बरी. आहारतज्ञ म्हणतात भारतीय आहारशास्त्रातील आहार हा षडरसात्मक असावा हा नियम अत्यंत वैज्ञानिक वाटतो. व या मागील मूलभूत सिध्दांत हा पंचमहाभौतिक सिध्दांत होय. आपले शरीर व आपला आहार दोन्हीही पंचभौतिकच आहेत. आपण वर वर्णन बघितलेले सहा रससुध्दा विविध पाच महाभौतिक रितीने तयार झालेले असतात. उदा मधुर रस हा पृथ्वी व आप महाभुतांनी तयार होतो तर लवण अग्नी महाभुतांच्या अधिक्याने तयार होतो, व्याधी झाल्यावर आपल्या शरीरातील विशिष्ट धातुंमध्ये पंचमहाभौतिक संघटन बदलते. आहार सेवनाच्या नियमांमध्ये षडरसात्मक आहारास विशेष महत्त्व आहे हा सर्वसाधारणपणे सर्व सहा रसांनी युक्त असावा यांत मधुर, आम्ल, लवण, गोड, आंबट व खारट यांचा जास्त उपयोग होतो, परंतु भ्रष्टाचारामुळे मिड डे मिल योजनेअंतर्गत अन्नातुन विषबाधा होवुन 23 मुलांचा बेजबाबदारीमुळे दुर्देवी अंत झाला, ओरीसात मध्यान्ह भोजनात विंचु निघाला आणि विषबाधा झाली गोव्यात मध्यान्ह भोजनात झालेली विषबाधा कर्नाटकात झालेली विषबाधा शेगाव येथील घटना भविष्यात कश्या टाळता येतील याचा विचार करणे गरजेचे आहे.

* जनकल्याणकारी राज्यामध्ये शाळाशाळांतुन मिड डे मिल हि योजना जरी कितीही आवश्यक असल तरी ती यशस्वीपणे राबविण्यासाठी जी एक परीपूर्ण व सुसज्ज यंत्रणा असायला हवी ती अजुन ही निर्माण झालेली नाही म्हणुन सरकारने थेट अन्न पुरविण्याची जबाबदारी न घेता तांदुळ, डाळी, ज्वारी, बाजरी, गहु यासारख्या अत्यावश्यक शिधा प्रत्येक विद्यार्थ्यांमागे ठराविक प्रमाणात घरी पोहचवावा.

* मिड डे मिल च्या बिहार, गोवा महाराष्ट्र इ. ठिकाणी विषबाधेच्या घटना टाळण्यासाठी आहार यात्रिक पध्दतीने हाताचा स्पर्श न होता अन्न शिजविणे गरजेचे आहे उच्च प्रकारच्या पायाभुत सोई निर्माण करण्यासाठी मोठा भांडवली खर्च आल्यास ही सरकारने मागेपुढे पाहु नये.

* तसेच प्रत्येक संस्थेत आहारतज्ञांची नेमणुक करून इतर 1 किंवा 2 कर्मचारी सहाय्यक म्हणुन नेमावेत कुणच्याही हातात अन्न शिजविण्यास देवु नये.

* आहार म्हणजे अन्नाव्दारे मिळणारे उत्तम पोषण बालकांच्या स्वस्थ आरोग्यासाठी आवश्यक बाब आहे तेंव्हा आहार योजना राबवितांना योग्य पोषणमुल्ये जोपासणारे, तसेच स्वच्छतेच्या दृष्टीने सर्व निकष पणाला लावणारे अन्न शिजविण्याची प्रक्रिया म्हणजे सकस मध्यान्ह आहार होय हि मूल्ये प्रत्येकात रुजविणे हे राष्ट्रीय पातळीवर कार्य होण्याची आवश्यकता आहे.

* मध्यान्ह आहार योजना हि खरोखरच देशाच्या बालकांच्या सर्वांगीण विकासासाठी राबविणे जाणारी योजना आहे. स्वस्थ आहारामुळे स्वस्थ मन निर्माण होते हि जाणीव प्रत्येकाने ठेवल्यास बिहार, कर्नाटक, गोवा, महाराष्ट्र, ओरीसा इ. ठिकाणच्या घटनांचा हवाला देवून अश्या उपयुक्त सरकारी योजनांचा बोजवारा होवुन बंद पडणार नाही तेंव्हा थोडी दक्षता घेवून काळजी पुर्वक राबवून घेणे हेच मध्यान्ह आहार योजनेचे यशस्वी होण्यास उपयुक्त ठरेल.

आपली संस्कृती म्हणते

“ अन्न हे पूर्ण ब्रम्ह, उदरभरण नोहे जाणिजे पूर्ण कर्म ”